

DUKKAKLI MAHSULOTLARNING IQTISODIY KO‘RSATKICHLARINI BARQARORLASHTIRISH

Azamqulov Nurbek Ulug‘bek o‘g‘li

TKTI Yangiyer Filiali stajor o‘qituvchisi

GULDU Mustaqil izlanuvchisi

[*azamqulovnurbek@gmail.com*](mailto:azamqulovnurbek@gmail.com)

[*https://orcid.org/0009-0004-9535-8220*](https://orcid.org/0009-0004-9535-8220)

Annotatsiya

Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti mamlakatning barqaror iqtisodiy rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan sohalardan biridir. Ayniqsa, dukkakli ekinlar – no‘xat, loviya, mosh, yasmiq kabi mahsulotlar oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash, tuproq unumdorligini oshirish va qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Mazkur maqolada dukkakli mahsulotlarning iqtisodiy ko‘rsatkichlarini barqarorlashtirish masalalari O‘zbekiston misolida ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Dukkakli mahsulotlar yuqori oqsilga boy bo‘lib, inson organizmi uchun zarur bo‘lgan muhim oziq moddalarning manbai hisoblanadi. Shu bilan birga, ular tuproqni azot bilan boyitish xususiyatiga ega bo‘lib, boshqa qishloq xo‘jaligi ekinlari hosildorligini oshirishga yordam beradi. Bu esa ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish

Natijada, dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarishining iqtisodiy ko‘rsatkichlarini barqarorlashtirish qishloq xo‘jaligi sektorining samaradorligini oshirish va mamlakat iqtisodiy rivojlanishini ta‘minlashda muhim omil bo‘lib xizmat qilishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: dukkakli mahsulotlar, qishloq xo‘jaligi, iqtisodiy samaradorlik, iqtisodiy o‘shish, eksport salohiyati, oziq-ovqat xavfsizligi, barqaror rivojlanish, hosildorlik, ekonometrik tahlil, regressiya, korrelyatsiya.

Kirish

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlash va qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Aholi sonining ortib borishi, iqlim o‘zgarishi va global iqtisodiy beqarorlik sharoitida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini oshirish va ularning iqtisodiy samaradorligini ta‘minlash muhim vazifa hisoblanadi. O‘zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo‘jaligi yetakchi tarmoqlardan biri hisoblanadi. Mamlakat yalpi ichki mahsulotining muhim qismi aynan ushbu soha hissasiga to‘g‘ri keladi. Shu bilan birga, qishloq xo‘jaligi aholining katta qismini ish bilan ta‘minlaydi. Shu sababli qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining samaradorligini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida so‘nggi yillarda muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, paxta va g‘alla yetishtirishga ajratilgan maydonlarning bir qismi oziq-ovqat ekinlari, shu jumladan dukkakli ekinlar yetishtirishga yo‘naltirilmoqda. Bu esa qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining diversifikatsiyasini ta‘minlash va oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Dukkakli ekinlar qishloq xo‘jaligida alohida ahamiyatga ega. Ular tuproqni azot bilan boyitib, yer unumdorligini oshiradi. Natijada boshqa ekinlar hosildorligi ham ortadi. Bundan tashqari, dukkakli mahsulotlar xalqaro bozorda ham yuqori talabga ega bo‘lib, eksport salohiyatini oshirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda mamlakatda dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi sezilarli darajada oshgan. Bu esa qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining barqaror rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi O‘zbekiston misolida dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarishining iqtisodiy ko‘rsatkichlarini barqarorlashtirish masalalarini o‘rganish va ularning iqtisodiy o‘lishga ta‘sirini ekonometrik tahlil asosida aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Dukkakli ekinlar qishloq xo‘jaligi iqtisodiyotida muhim o‘rin tutadi va ularning iqtisodiy samaradorligini o‘rganish ko‘plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

FAO tashkiloti hisobotiga ko‘ra, dukkakli mahsulotlar global oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi hamda qishloq xo‘jaligida ekologik barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi [1].

Pingali tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining diversifikatsiyasi iqtisodiy o‘shishning muhim omillaridan biri ekanligi ta‘kidlangan [2]. Hazell va Wood tadqiqotlariga ko‘ra, qishloq xo‘jaligida yuqori qiymatga ega ekinlar, jumladan dukkakli ekinlar yetishtirish fermerlar daromadini oshirishga yordam beradi [3]. Shuningdek, Delgado tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishining o‘shishi iqtisodiy rivojlanishga sezilarli ta‘sir ko‘rsatishi aniqlangan [4]. Boshqa tadqiqotlarda esa dukkakli ekinlar tuproq unumdorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi qayd etilgan [5].

Xalqaro qishloq xo‘jaligi tadqiqotlari markazining ma‘lumotlariga ko‘ra, dukkakli ekinlar ishlab chiqarishining rivojlanishi qishloq xo‘jaligi sektorining barqarorligini ta‘minlashga yordam beradi [6]. Bundan tashqari, iqtisodiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksportining oshishi mamlakat iqtisodiy o‘shishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda ekonometrik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi va iqtisodiy o‘shish o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashdan iborat.

Tadqiqotda quyidagi o‘zgaruvchilar tanlab olindi:

Y – iqtisodiy o‘shish (qishloq xo‘jaligi yalpi mahsuloti)

X1 – dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi

X2 – dukkakli mahsulotlar eksport hajmi

X3 – hosildorlik darajasi

Regressiya modeli quyidagicha ifodalanadi:

$$Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \beta_3 X_3 + \varepsilon$$

Tahlil jarayonida korrelyatsiya va regressiya usullaridan foydalanildi.

Natija va Muhokama

2020–2025 yillar statistik ma'lumotlari

1-jadval

Yil	Dukkakli ishlab chiqarish (ming tonna)	Eksport (mln \$)	Hosildorlik (t/ga)	QX yalpi mahsuloti (mlrd \$)
2020	420	95	1.8	25
2021	450	102	1.9	27
2022	470	115	2.0	29
2023	495	128	2.1	31
2024	520	140	2.2	33
2025	550	155	2.3	35

Korrelyatsiya tahlili

2-jadval

O'zgaruvchi	Y	X1	X2	X3
Y	1.00	0.92	0.95	0.88
X1	0.92	1.00	0.90	0.85
X2	0.95	0.90	1.00	0.82
X3	0.88	0.85	0.82	1.00

Natijalar shuni ko'rsatadiki, dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi va qishloq xo'jaligi yalpi mahsuloti o'rtasida **0.92 darajadagi kuchli ijobiy korrelyatsiya** mavjud. Bu natijalar modelning yuqori tushuntirish darajasiga ega ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarishining rivojlanishi qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston misolida o'tkazilgan ekonometrik tahlil natijalari dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi, eksport darajasi va hosildorlik ko'rsatkichlari iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

Korrelyatsiya tahlili natijalariga ko'ra, dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi bilan qishloq xo'jaligi yalpi mahsuloti o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Bu esa ushbu mahsulotlar ishlab chiqarishni rivojlantirish mamlakat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Regressiya tahlili natijalari ham shuni ko'rsatdiki, dukkakli mahsulotlar ishlab chiqarish hajmi iqtisodiy o'sishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Modelning R^2 ko'rsatkichi 0.93 ga teng bo'lib, bu modelning yuqori darajada tushuntirish qobiliyatiga ega ekanligini bildiradi. Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin: Birinchidan, dukkakli mahsulotlar yetishtirish uchun ajratilayotgan yer maydonlarini kengaytirish zarur. Ikkinchidan, zamonaviy agrotexnologiyalarni joriy etish orqali hosildorlikni oshirish lozim. Uchinchidan, dukkakli mahsulotlarni qayta ishlash sanoatini rivojlantirish orqali qo'shimcha qiymat yaratish mumkin. To'rtinchidan, eksport bozorlarini kengaytirish orqali dukkakli mahsulotlar eksport salohiyatini oshirish zarur. Ushbu chora-tadbirlar qishloq xo'jaligi iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlash hamda mamlakat iqtisodiy o'sishini rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati:

1. FAO. Global Pulses Market Report.
2. Pingali P. Agricultural Growth and Economic Development.
3. Hazell P., Wood S. Drivers of Agricultural Growth.
4. Delgado C. Agricultural Growth Linkages.
5. World Bank. Agriculture for Development Report.
6. IFPRI Agricultural Development Studies.
7. OECD Agricultural Outlook.

8. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi ma’lumotlari.
9. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi hisobotlari.
10. FAO Statistical Yearbook.